

Historie Huis ter Heide en Norgervaart

Copyright 2000-2018 Anne Post.

Overnemen van gegevens toegestaan mits met bronvermelding.

mail to: info@dorpshistorie.nl

Op deze en volgende pagina's vindt u informatie over de buurtschap Huis ter Heide, gelegen tussen Assen en Veenhuizen, grotendeels langs de Norgervaart en de Kolonievvaart, en tussen het grote natuurgebied Het Fochtelöer Veen en het esdorpenlandschap ten zuiden van Norg. Bestuurlijk behorend tot de gemeente Noordenveld, maar ook de bewoners langs het deel van de Norgervaart gelegen in de gemeenten Middenveld en Assen maken van oudsher deel uit van die gemeenschap, evenals de bewoners van Zuidvelde aan de Asserstraat vanaf huisnummer 90.

Leefbaarheid anno 2017

De buurtschap heeft geen winkels meer voor de dagelijkse levensbehoeften en verdere verzorging. Wel heeft het tot 2017 een dorpscafé gehad die ook de functie van dorpshuis vervulde, de plaats waar het verenigingsleven zich afspeelde, doch ook dit pand heeft de deuren moeten sluiten. De buurtschap heeft een belangenvereniging, de vrouwenvereniging Onder Ons, de ijsvereniging NKZ, en sinds een aantal jaren een touwtrekvereniging. De camping "De Schuilhoeve" aan de Kolonievvaart is nu het trefpunt van de gemeenschap.

In het midden van de vorige eeuw heeft de buurtschap ook nog een reisclub gehad en een meisjesvereniging, maar deze zijn opgeheven. Ook een voetbalvereniging heeft tussen de jaren 30 en 50 van de vorige eeuw een wisselend bestaan gekend. Men voetbalde op een heideveldje ten noorden van de school aan de Asserstraat tegen teams uit naburige buurtschappen.

De oorspronkelijk op de agrarische sector gerichte bevolking is ook hier door de economische vooruitgang en de groter wordende mobiliteit langzamerhand gewijzigd tot een hedendaags meer voorkomende plattelandsgemeenschap van mensen met een agrarisch bedrijf of daaraan verwant, hier geboren en die elders zijn gaan werken, import van elders die het buitenleven waarderen, maar elders werken en ouderen die er voor kiezen om hier zo lang mogelijk te blijven wonen. De buurtschap is zeer beperkt in zijn ontwikkelingsmogelijkheden. Het heeft echter een zeer aantrekkelijke natuurlijke omgeving. Allerlei ontwikkelingen hebben er toe geleid dat in 1996 een leefbaarheidsplan van de buurtschap bij de provincie in de prijzen is gevallen. Het plan is gesubsidieerd en in 2002 uitgevoerd tot volle tevredenheid van de bevolking. Het is goed merkbaar dat de uitvoering van het plan de recreatieve aantrekkelijkheid van de buurtschap aanmerkelijk heeft vergroot.

Het ontstaan van de buurtschap Huis ter Heide.

De grond rond het huidige Huis ter Heide behoorde tot de boeremarke van Norg, Zuid- en Westervelde en bestond grotendeels uit veen en heidevelden.

Deze gronden maakten deel uit van het grote veengebied op de grens van de provincies Friesland, Groningen en Drenthe.

Incidenteel vond hier turfwinning plaats voor de eigen behoeften van de boeren van Veenhuizen, Zuid- en Westervelde. Turfwinning in het groot vond hier niet plaats, want er was geen mogelijkheid tot afvoer van de turf door kanalen. Op provinciaal bestuurlijk niveau liepen de inzichten omtrent de exploitatie van de venen in dit gebied, en dan vooral langs welke kanalen de turf en het water moest worden afgevoerd, tot ongeveer 1800 behoorlijk uiteen. De Groningers vreesden wateroverlast als een verbinding werd gemaakt met kanalen die het water afvoerden richting Lauwerszee en de Friezen

wilden naar het oordeel van de Drenten bovenmatig meeprofitieren van de turfwinning, wanneer een verbinding werd gemaakt met de Friese wateren.

Hollandse participanten hebben geprobeerd om de venen rond Veenhuizen te ontginnen. In 1639 hebben zij een plan laten ontwerpen, waarbij de rond 1550 gegraven Schipsloot tussen Veenhuizen en Een, (de eerste poging tot ontginning van dit gebied), als afvoerkanaal zou dienen naar het Grote diep. Vandaar zou dan de stad Groningen kunnen worden bereikt. De Schipsloot is verruimd en er is een verlaat gemaakt. Tot ontginning is het echter nooit gekomen. De heer van Nienoord vreesde concurrentie voor zijn verveningen bij Leek en kwam in augustus 1652, formeel uit naam van het Aduarder zijlvest, maar in werkelijkheid uit eigen belang met een groep veenarbeiders naar dit gebied om het verlaat te vernielen en de Schipsloot te dempen. De Veenhuizers en Eeners konden geen weerstand bieden. Veenhuizen telde toen slechts 5 erven.

(Zie de artikelen over Veenhuizen op <https://www.dorpshistorie.nl>)

De ontginning hier moest wachten op de voortgang van de plannen in de grote Smildeger venen. Deze venen waren al in ontginning en t.b.v. de afwatering en de afvoer van turf was in 1780 de Drentse Hoofdvaart al gegraven tot in het centrum van Assen.

Met het graven van de Norgervaart, als aftakking van de Drentse Hoofdvaart, is men begonnen in 1790.

De Norgervaart is in eerste instantie niet verder gegraven dan tot aan de gemeentegrens met Norg.

Vanaf 1795 tot 1812, toen Nederland deel uitmaakte van de Franse Republiek, waren veel gebieden tot nationaal bezit verklaard.

De gerechtigden in de marke van Norg, Zuid- en Westervelde, (in feite Johannes Tonckens, verreweg de grootste gerechtigde in de marke, tevens schulte van Norg en lid van de Staten van Drenthe) hadden er het allergrootste belang bij dat de Norgervaart zo spoedig mogelijk werd doorgetrokken tot in hun venen.

Het graven van de Norgervaart binnen de gemeente Norg is gebeurd nadat de markgenoten, in feite dus Tonckens, zich garant stelden voor de kosten. Dit deel kwam gereed in 1816.

Tussen 1819 en 1824 heeft de Staat ruim 3000 ha grond gekocht in Veenhuizen en omgeving, waaronder een zeer groot deel van de markgenoten van Norg, Zuid- en Westervelde, t.b.v. de oprichting en inrichting van de kolonie Veenhuizen.

De naam Veenhuizen wordt reeds in 1381 vermeld in een lijst van leengoederen. In 1811 had deze buurtschap 47 zielen en lag aan de rand van een groot heide en veengebied, de Smildeger Venen.

Voor de bereikbaarheid van de kolonie Veenhuizen was het gewenst een vaarverbinding te hebben met de Drentse Hoofdvaart. In 1823 is begonnen met het graven van de Kolonievvaart, welke ter plaatse van de toenmalige turfweg van Zuidvelde aansluit op de reeds gegraven Norgervaart, welke in 1816 gereed gekomen was. Op dat moment (1823) waren op de kop van de Norgervaart reeds enkele woningen gebouwd en/of in aanbouw, eigendom van Tonckens, waaronder de boerderij/logement met doorrit, het Vaarhuis genaamd, waarop nu het bord "Huis ter Heide" prijkt.

1816 mag worden bestempeld als het ontstaan van de huidige buurtschap Huis ter Heide.

Het Vaarhuis was toen gereed en bewoond door de familie Roemer. Hun dochter Beerendina is hier op 10 mei 1817 geboren.

Reeds in 1826 kwam er een bootverbinding Meppel-Veenhuizen tot stand via de Norgervaart. De Norgervaart kon tevens worden benut voor de drooglegging van het naastliggende deel van de Smildeger Venen, genaamd het Kloosterveen. In 1830 werd de verbinding met Veenhuizen afgesneden door een dam, vanwege teveel waterverlies in de Drentse Hoofdvaart. Besloten werd om een sluis te maken, welke in 1837 gereed kwam waardoor de scheepvaart naar Veenhuizen weer mogelijk was.

Na het graven van de Kolonievvaart is hier ook de vervening echt op gang gekomen. Friese veenarbeiders, voornamelijk uit de Stellingwerven kwamen naar deze streek.

De bebouwing ontwikkelde zich in eerste instantie voornamelijk langs de Norgervaart, omdat daar, in het Kloosterveen, gewerkt werd. Het gehucht wat hier ontstond noemde men ook Norgervaart, evenals het kanaal. De naam Huis ter Heide als aanduiding van de buurtschap komt voor het eerst voor op een kaart van 1840. De naam houdt waarschijnlijk verband met een zomerwoning van de familie Tonckens welke was gelegen aan het eind van het voetpad over de heide van Westervelde naar het Esmeer, dus aan de oever van dit meer. In een oude akte van 18 september 1703 wordt als nadere aanduiding van de ligging van een perceel veen gesproken van "Het gemelde veen gaat op tegens en an die van Witten en overdwars gaande en of afgebaket recht tegenover het huisien door de heer gedeputeerde Lunsingh ten noorden van het Esmeer getimmert ". In een andere oude akte, waarin bovenveen wordt verkocht, wordt gesproken van "gelegen nabij ons huis ter heide."

Voor 1825 waren de gronden ter plaatse van de huidige Norgervaart in gebruik bij de markgenoten van Norg, Zuid- en Westervelde en bij de markgenoten van Witten. Het hele gebied was begroeid met heide en de schaapherders van de dorpen Witten en Zuid- en Westervelde lieten hier de schapen lopen. Het Esmeer met zijn zandige bodem had de functie van drink en wasplaats. De Zuidveldigers gebruikten vooral het Wilde Veen als winplaats voor de wintervoorraad turf. Ongeveer waar nu de Asserstraat ligt liep vroeger de Zuidveldiger Turfweg over de heide en dit pad eindigde waar nu de Koelenweg ligt. Het laatste eindje is nog in het terrein zichtbaar tussen de twee percelen bouwland, in het verlengde van het pad door het bos.

Aantekeningen omtrent de geschiedenis van Norgervaart en omgeving.

Algemeen:

- 1262 De "cives" (buren) van Zuidlaren verkopen grond aan de abdij van Aduard. M.a.w. in 1262 waren de boermarken in Drenthe vrij om over hun eigen grond te beschikken.
- 1320 Markgenoten van Witten verkopen grond aan de abdij in Assen.

Gebied Norgervaart.

- 1703 18 september besluit tot verdeling van het Wildeveen door de markgenoten van NZW ten behoeve van turfgraven en boekweiten. Bij loten te verdelen. Wanneer er een schipvaart gegraven zal worden dan zal het veen als niet gescheiden worden beschouwd. 1 lot voor de heer gedeputeerde Lunsingh, 1 lot voor de beide kluften van

- Norg, 1 lot voor Westervelde en 1 lot voor Zuidvelde. “Het gemelde veen gaat op tegens en an die van Witten en overdwars gaande en of afgebaket recht tegenover het huisien door de heer gedeputeerde Lunsingh ten noorden van het Esmeer getimmert, in dartig waren afgedeeld achtervolgens de metinge en daarvan gemaakte caerte van de lantmeter Hofsteengh, ieder waar groot seven roeden twee voet, seven duim en vijf grein, de roede a zestien holtvoeten.”
- 1771 Smildervaart gereed. (1773 Doortrekking tot Assen)
- 1771 Splitsing van de marke van Norg-Zuid en Westervelde.
In deze acte worden conditiën opgesteld voor de aanleg van de veenkanalen welke vanuit de Drentse Hoofdvaart zullen worden gegraven.
- 1784 plannen ontstaan om de Norgervaart te gaan graven en besloten wordt om het kanaal te gaan graven
- 1806 Kanaal gereed tot de gemeentegrens en in 1816 tot aan het Vaarhuis gereed gekomen.
- 1820 eerste bewoners vestigen zich aan de Norger kant van de gemeentegrens
2 woningen aan de westzijde, 1 woning aan de oostzijde en het veerhuis
- 1822 eerste kind wordt geboren; Albert Bremer
- 1822 Contract tussen de markgenoten van NZW en de Maatschappij van Weldadigheid omtrent verlenging van de Norgervaart tot de venen van Een.
- 1823 op 12 december overlijdt de eerstgeborene Albert Bremer.
Hij was een zoon van Barteld Hendriks Bremer en Hendrikje Alberts
- 1837 bouw schutsluis in de Norgervaart/Kolonievaart.
Tot 1851 gaan de kinderen van de Norgervaart in Smilde naar school
- 1851 Raadsbesluit tot bouw van een school aan de Norgervaart
- 1853 13 maart gunning bouw school aan Harm Meijers voor 837 gulden
- 1854 17 maart besluit de raad tot het geven van onderwijs aan de Norgervaart
bouw school begint. eerste onderwijzer is A de Jager voor 32,50 gulden.
hij werkt er 1 zomer en wordt opgevolgd door Willem Boersma uit Een
deze krijgt 65.50 gulden per jaar, maar met rondeten bij de bevolking.
- 1863 29 april wordt Boersma overgeplaatst naar Westervelde. Harm Rodenboog uit Annerveen volgt hem op, maar deze voldeed niet en werd ontslagen. Boersma moest toen 2 scholen bedienen, waarvoor hij 5 gulden extra per maand kreeg.
- 1866 22 augustus wordt Roelof Weertman uit Langelo als onderwijzer overgeplaatst naar de Norgervaart.
- 1870 Op het Vaarhuis woont de familie Poort. Hun woning brand tot op de grond toe af.
Na de familie Poort is de fam Hofsteenge op het vaarhuis komen wonen. Na Hofsteenge kwam de familie Offereins. Na de oorlog 40-45 woonde er de fam. Bremer, maar toen was het geen herberg meer.
- 1867 26 augustus wordt meester D J Oostergo benoemd tot onderwijzer aan de Norgervaart
Hij richtte een jaar later de zangvereniging de Harmonie op waar hij zich president van noemde. Het aantal leerlingen op de school was rond de 43 kinderen, waarvan 20 uit de gemeente Smilde.
- 1873 14 maart brief van meester Oostergo dat hij ging vertrekken naar Wanneperveen.
bewoners verhogen uit eigen zak zijn salaris met 40 gulden. niet genoeg voor hem, want hij vertrok.
- 1873 14 oktober benoeming Jan Pieters uit Smilde tot onderwijzer. Deze was 4 maanden later alweer vertrokken naar Donderen.
- 1874 einde mei komt meester B T Huls, die maar 1 zomer bleef.
- 1874 4 november komt meester K A Stapensea en bleef 2 maanden

- Bewoners doen beroep op meester Oostergo om terug te komen. Deze wilde wel maar moest 500 gulden per jaar verdienen of 450 gulden met een fatsoenlijke onderwijzerswoning. De Norgger raad ging accoord.
- 1876 11 januari benoeming van meester Oostergo aan de school
- 1875-1884 Verbetering Norgervaart/Kolonievaart. Aanleg sluis in 1882.
- 1876 28 april aanbesteding onderwijzerswoning. H Wessels uit Assen was de laagste voor 2969 gulden. Ook de vloer van de school werd vervangen. De tegels gingen er uit en de houten vloer van de school in Langeloo werd er in gelegd.
- 1877 in juni maakt meester Oostergo bekend dat hij ging vertrekken naar Veenoord.
- 1877 13 augustus meester H A Bokhorst uit Havelte komt als onderwijzer naar de school.
- 1887 7 maart vertrekt meester Bokhorst van de Norgervaart.
Strijd om voortbestaan van school barst los.
De raad van Norg wil een nieuwe school bij het tolhuis te Zuidvelde voor alle kinderen van Zuid- en Westervelde en Norgervaart (Huis ter Heide.)
- 1887 28 maart stellen B en W voor de school op de Norgervaart te sluiten.
Raad is het daar niet mee eens.
- 1887 11 augustus wordt Rinse Bruinsma uit Assen benoemd tot onderwijzer aan de Norgervaart.
- 1893 1 januari neemt meester Boersma ontslag als schoolhoofd te Westervelde.
Strijd om plaats school begint opnieuw.
- 1892 14 november besluit van de raad van Norg om de school aan de Norgervaart te sluiten om bezuinigingsredenen. De Norgervaaarters namen dit niet. Protest bij GS volgde.
Raadsbesluit wordt vernietigd.
- 1893 december raadsbesluit om voor alle kinderen die vanuit de gemeenten Assen en Smilde de school aan de Norgervaart bezochten 25 gulden in rekening te brengen bij de betrokken gemeenten. Die betaalden niet en de gemeente liet het erbij.
- 1899 20 maart neemt meester Bruinsma ontslag en meester P van Dockum uit Een wordt de nieuwe onderwijzer.
- 1911 12 juni wordt Jan Antoine Bremer van de Roderesch benoemd tot onderwijzer. Als extra kreeg hij een bliksemafleider op de school en op zijn woning.
Tijdens het maken van plannen voor een nieuwe school in Westervelde is tevens een plan gemaakt voor een nieuwe school aan de Norgervaart, achter de oude en dan met 2 lokalen. Dit is er echter niet van gekomen.
- 1921 meester Bremer wordt ziek. Juf G Bremer neemt waar en de wed. G Endendijk uit Smilde.
Op 29 juli stellen de raadsleden vast dat het onderwijs aan de Norgervaart veel te wensen overlaat.
Gelukkig herstelde meester Bremer en het onderwijs werd ook weer beter.
- 1922 29 januari krijgt meester Bremer eervol ontslag.
Een nieuwe school in Huis ter Heide komt weer aan de orde.
- 1923 16 maart benoemt de raad G Remmelts uit Ruinerwold tot schoolhoofd.
- 1923 Aan de Asserstraat komt grond te koop van de gezusters Mulder uit Vries.
De raad besluit deze grond te kopen voor 500 gulden en hier een nieuwe school te bouwen.
- 1924 augustus besluit tot bouw school door W Huisman uit Smilde voor 15750 gulden.
- 1953 16 januari meester Remmelts vertrekt en L Hoven uit Een-west volgt hem op.
- 1959 meester Hoven vertrekt en meester J Boer komt.
- 1967 1 augustus meester Boer vertrekt en meester R Oosterkamp komt
- 1972 1 augustus sluit de school te Huis ter Heide.